

**Πολιτισμοί σε επαφή στην Ελλάδα του μεταπολέμου:
Η περίπτωση του περιοδικού *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* (1945-1955)**

Μαρίνα Κοκκινίδου*

Σε εποχές κατά τις οποίες οι διεθνείς εξελίξεις, και ιδιαίτερα οι πολιτισμικές αποχρώσεις τους, δεν γίνονταν άμεσα αντιληπτές, και η διαφήμιση δεν αποτελούσε διαδεδομένη επικοινωνιακή τεχνική στην προώθηση πολιτισμικών προϊόντων, τα λογοτεχνικά περιοδικά ήταν ένας από τους βασικότερους διαύλους διάδρασης για τους ανθρώπους του πνεύματος και του κοινού τους όχι μόνον εντός αλλά και εκτός των εθνικών, πολιτισμικών και γλωσσικών ορίων τους. Έτσι, ανιχνεύοντας, παρουσιάζοντας και οριοθετώντας τάσεις, εντάσεις, ρεύματα και κινήματα ιδεών, τα περιοδικά αυτά συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ίδιας της πολιτισμικής ζωής και ιστορίας του καιρού τους.

Η *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* (στο εξής *ΑΕ*), έκδοση του Βρετανικού Συμβουλίου, δίγλωσση στα πρώτα της τεύχη, φιλοδόξησε να αποτελέσει μέσο ενίσχυσης της ελληνοαγγλικής φιλίας, πολιτιστικής αντίληψης, πολιτισμικής κατανόησης και, ιδανικά, αποδοχής. Αποτέλεσε έτσι ένα από τα πρώιμα δείγματα συνειδητού διαπολιτισμικού διαλόγου, έστω κι αν η αφετηρία της βρίσκεται στην υπέρ των Βρετανών προπαγάνδα στην Ελλάδα των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων. Στην παρούσα εργασία μετά από μια σύντομη παρουσίαση του περιοδικού θα αναδειχθούν στοιχεία του διαπολιτισμικού διαλόγου που αναπτύσσεται στις σελίδες του, καθώς και ορισμένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, που το καθιστούν μια από τις ενδιαφέρουσες περιπτώσεις στον τομέα της επικοινωνίας στο χώρο του πνεύματος σε μια δύσκολη ιστορικά περίοδο για την Ελλάδα.

Στις σημερινές πολυπολιτισμικές και παγκοσμιοποιημένες κοινότητες που χαρακτηρίζονται από μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών είτε για οικονομικούς λόγους είτε εξαιτίας πολέμων και φυσικών καταστροφών γίνεται πολύς λόγος για τον διαπολιτισμικό διάλογο. Η ανοιχτή ανταλλαγή ιδεών μεταξύ ατόμων και ομάδων με διαφορετικά εθνικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά και γλωσσικά υπόβαθρα και παραδόσεις στη βάση της αμοιβαίας κατανόησης και του αμοιβαίου σεβασμού, που αποτελούν τα χαρακτηριστικά του διαλόγου αυτού, είναι ζητούμενα στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες¹.

Στο χώρο της λογοτεχνίας όμως η ιδέα αυτή είναι παλαιότερη. Ήδη από τον 19^ο αιώνα ο Γκαίτε είχε μιλήσει για μια σύγκλιση επιμέρους εθνικών λογοτεχνιών σε μια μεγάλη «παγκόσμια λογοτεχνία» (“Weltliteratur”)², συνέπεια της διεθνούς επικοινωνίας και της παγκόσμιας ανταλλαγής εμπορευμάτων³. Η συγκριτική γραμματολογία επίσης με αφετηρία τη Γαλλία, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και ύστερα, μελέτησε συγκριτικά λογοτεχνικά κείμενα από διαφορετικές εθνικές παραδόσεις διαμορφώνοντας μια «διεθνή οπτική γωνία»⁴, η οποία διευρύνθηκε με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για να περιλάβει τις λογοτεχνικές παραδόσεις της Λατινικής Αμερικής, της Ασίας και της Αφρικής, αλλά και όλους τους τομείς που αφορούσαν τις διεθνείς πολιτισμικές σχέσεις καθώς και τις σχέσεις της λογοτεχνίας με εξωλογοτεχνικά φαινόμενα ή γραμματειακά προϊόντα (π.χ. μεταφράσεις, περιοδικά, λεξικά, εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας, γραμματικές, πολιτιστικά και επιστημονικά ιδρύματα, σχολεία, έρευνα για τη λογοτεχνία ή για την εικόνα του πολιτισμού μιας χώρας σε κάποια άλλη, πρόσληψη ξένων ιδεών και λογοτεχνίας, λογοτεχνικά,

* Μαρίνα Κοκκινίδου, Δρ Φιλολογίας ΑΠΘ, Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό, Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Α.Π.Θ., e-mail: mkokkin@smg.auth.gr

¹ (Council of Europe 2008, 3, 17, 25)

² (Βελουδής 1989, 11)

³ Οι πρώτες συγκριτικές μελέτες λογοτεχνικών κειμένων εμφανίζονται από τον 16^ο αιώνα (1598) στην Αγγλία και τον 17^ο αιώνα στη Γαλλία. Στην Ελλάδα οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν τον όρο ήταν ο Κ. Παλαμιάς, ο Ι. Πολυλλάς και ο Κ. Ασώπιος τον 19^ο αιώνα (Βελουδής 1989, 11-12).

⁴ (Βελουδής 1989, 11)

καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά ρεύματα κ.ά.)⁵. Στο πλαίσιο αυτό η *ΑΕ* (1945-55) αποτελεί μια έκφραση συνειδητής διάθεσης διαπολιτισμικού διαλόγου που συμβάλλει στο πολιτισμικό γίνεσθαι της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας.

Ο πρώτος εκδότης της *ΑΕ* ήταν η AGIS (Anglo-Greek Information Service), η υπηρεσία-πρόδρομος του Βρετανικού Συμβουλίου της Αθήνας, και η υπεύθυνη για τη μεταπολεμική οργάνωσή του. Η AGIS δρούσε ήδη από τον τελευταίο χρόνο της Κατοχής, αρχικά εναντίον των Γερμανών και στη συνέχεια εναντίον των αριστερών και κομμουνιστικών οργανώσεων περισσότερο στον τομέα της προπαγάνδας παρά της κατασκοπείας: εξέδιδε φυλλάδια με στόχο την προβολή της Βρετανίας και της αγγλικής γλώσσας –η οποία δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη εκείνο τον καιρό στην Ελλάδα. Άλλωστε τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο, και ως τα Δεκεμβριανά, το γόητρο του Τσώρτσιλ και των Βρετανών, ήταν υψηλό στην ελληνική κοινωνία. Η AGIS λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1945 και στη συνέχεια έδωσε τη θέση της στο Βρετανικό Συμβούλιο⁶.

Το 1945, έτος γέννησης της *ΑΕ*, η χώρα βρίσκεται στη βρετανική σφαίρα επιρροής μετά τη Διάσκεψη της Γιάλτας⁷. Ο Εμφύλιος θα διχάσει ολόκληρη τη επικράτεια από το 1946 έως το 1949⁸ και οι επιπτώσεις του θα διαρκέσουν για πολλά χρόνια⁹. Στην Κύπρο πραγματοποιούνται κινητοποιήσεις εναντίον των Βρετανών που κορυφώνονται την περίοδο 1955-59¹⁰. Το 1947 είναι η χρονιά κατά την οποία η Αγγλία δηλώνει ότι αδυνατεί να συνεχίσει τη βοήθεια προς την Ελλάδα δίνοντας τη θέση της στην Αμερική, η οποία στηρίζει τις συμμαχίες της δημιουργώντας το ΝΑΤΟ (η Ελλάδα και η Τουρκία εντάσσονται το 1952). Αρχίζει ο «ψυχρός πόλεμος»¹¹.

Τα λογοτεχνικά περιοδικά που εκδίδονται μετά τον πόλεμο είναι αρκετά¹², αφού με την άρση της λογοκρισίας, εμφανίζεται αυξημένο ενδιαφέρον για την εσωτερική και την εξωτερική επικαιρότητα καθώς και για κείμενα που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τα μεγάλα γεγονότα που μόλις βίωσε η διεθνής κοινότητα και τον καινούριο κόσμο που αναδύεται μετά από αυτά. Το ραδιόφωνο και ο τύπος παίζουν σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή¹³. Οι συνοδοιπόροι της *ΑΕ* για την περίοδο αυτή είναι: η *Νέα Εστία*, που συνεχίζει να εκδίδεται με διευθυντή τον Πέτρο Χάρη μεταφέροντας την παράδοση προηγούμενων γενεών και το πνεύμα μιας προηγούμενης φιλολογικής παράδοσης, *Τα Νέα Γράμματα* σε καινούρια σειρά (1944–45) και το *Τετράδιο* (1945–47) που μαζί με την *ΑΕ* εκφράζουν τη λεγόμενη «γενιά του '30». Την αριστερή διάνοξη της εποχής εκφράζουν τα *Ελεύθερα Γράμματα* (1945–51) και αργότερα η *Επιθεώρηση Τέχνης* (1954–67 με συγγραφείς της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς). Συνυπάρχουν επίσης τα λογοτεχνικά περιοδικά *Κοχλίας* (1945–48) της Θεσσαλονίκης και *Πάλι* (1963–67, εκδότης: Νάνος Βαλαωρίτης, όπου συσπειρώνονται παλιοί και νέοι υπερρεαλιστές) καθώς και τα περιοδικά *Γράμματα*, *Μακεδονικά Γράμματα*, *Ο Αιώνας μας*, *Ποιητική Τέχνη*, *Ελληνική Δημιουργία*¹⁴.

⁵ (Τζιόβας 1999) και (Βελουδής 1989, 13). Επίσης στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας (Εισαγωγή) αναφέρεται ότι με τον όρο Γενική και Συγκριτική Γραμματολογία «νοείται γενικά η μελέτη της λογοτεχνίας από σκοπιά που υπερβαίνει τα εθνικά, γλωσσικά, πολιτισμικά ή άλλα όρια και ειδικότερα η συγκριτική μελέτη της ιστορίας της λογοτεχνίας, της θεωρίας της λογοτεχνίας και η συγκριτική ερμηνεία και κριτική των λογοτεχνικών κειμένων». <http://gcla.phil.uoa.gr/gr/index.html> (ημερ. πρόσβασης 26/9/2012).

⁶ (Κοκκινίδου 2002, 38-40)

⁷ (Αναστασιάδης 2002, 89-117)

⁸ Βλ. ενδεικτικά (Κρεμμυδάς 1990, 260–261) και (Σφήκας 1997, 185-268).

⁹ (Μαργαρίτης 2000, 81-91)

¹⁰ Βλ. (Βακαλόπουλος 1979, 414) και (Κόντης 2000, 120-158).

¹¹ (Σφήκας 1997, 185-292) και (Θερμός 2000, 257-264).

¹² (*Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique* 1945 κ.ε) και (Μέντη 1995, 298–300).

¹³ Ενδεικτικά ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος επισημαίνει στο άρθρο του «Υφεση» στο περιοδικό *Γράμματα*, ότι ο καθένας πρέπει να ξέρει τι γίνεται μετά από τα γεγονότα που συντάραξαν τον κόσμο και να μη μένει σε καμιά περίπτωση αμέτοχος σε όσα συμβαίνουν (Παναγιωτόπουλος 1945, 117).

¹⁴ (Καψωμένος 1994, 386)

Η *ΑΕ* δήλωσε εξαρχής φορέας του αγγλικού πνεύματος και πολιτισμού στην Ελλάδα, που, ως γνωστόν, μέχρι τότε ήταν στραμμένη περισσότερο στην ιταλική και στη συνέχεια προς τη γαλλική και τη γερμανική παράδοση. Έτσι τον Μάρτιο του 1945 στις προγραμματικές της δηλώσεις αναφέρει ότι «...προορίζεται για τον Έλληνα και για το Βρεταννό αναγνώστη και έχει τρεις σκοπούς: Πρώτον. Να κάμει προσιτά στο Ελληνικό κοινό χαρακτηριστικά κομμάτια από τις σπουδαιότερες εφημερίδες και επιθεωρήσεις του Αγγλοσαζωνικού κόσμου, που πραγματεύονται επίκαιρα προβλήματα, και δίνουν μια εικόνα του σημερινού κόσμου. Δεύτερον. Να δώσει από σύγχρονες πηγές στο Βρεταννό αναγνώστη κάποιαν ιδέα του πώς οι σημερινοί Έλληνες σκέπτονται και αισθάνονται για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν» [βέβαια στη συνέχεια κατέληξε να απευθύνεται κυρίως στον έλληνα αναγνώστη] «Τρίτον. Με αναδρομές και με παραπομπές στην Αγγλική και την Ελληνική σύγχρονη και παλιότερη φιλολογία να δείξει κάτι από το πνεύμα που χαρακτηρίζει τις δυο χώρες»¹⁵.

Η έκδοση της *ΑΕ* και η ιδιαιτερότητά της χαιρετίστηκε αρκετά θερμά από τα περιοδικά του χώρου μια και ο διευθυντής της Γ. Κ. Κατσίμπαλης αλλά και οι συνεργάτες της ήταν γνωστές πνευματικές προσωπικότητες της Ελλάδας και της Βρετανίας (κάποια από τα ονόματα που εμφανίζονται στις σελίδες της είναι οι Νίκος Γκάτσος, Νάνος Βαλαωρίτης, Rex Warner, Lawrence Durrell, John Lehman, Γ. Σεφέρης, Άλκης Θρύλος/ Ελένη Ουράνη, Ανδρέας Καραντώνης, Άγγελος Τερζάκης, Γ. Θεοτοκάς, Κ.Θ. Δημαράς, Βασίλης Ρώτας, Augustus Muir, Romilly Jenkins, Maurice Bowra, Steven Runciman, Stephen Spender κ.ά.¹⁶). Ενδεικτικά, η *Νέα Εστία* γράφει στα 1945¹⁷: «Αν η πνευματική επικοινωνία μένει ανίσχυρη ανάμεσα σε λαούς που χωρίζονται από παλιούς και πάντα ανεξόφλητους λογαριασμούς, είναι αλήθεια γόνιμη όταν εργάζεται για δύο χώρες που έχουν ακατάλυτους δεσμούς κ' έτυχε να ζήσουν και να αγωνιστούν κάτω από την ίδια μοίρα. Και το αποτέλεσμα το βλέπουμε αμέσως καθαρό και αβίαστο, στα πρώτα τεύχη της “Αγγλο-Ελληνικής Επιθεώρησης” που πολύ πρέπει να προσέξουμε και τη μέθοδό της και την εκλεκτικότητά της. [...] Γνωστά ονόματα, αγαπημένα κείμενα, θέματα και προβλήματα που αληθινά μας ενδιαφέρουν και βάζουν σε γόνιμη κίνηση τη σκέψη μας [...]». Λίγο αργότερα, στα *Γράμματα*, στη στήλη «Επισκόπηση του μηνός», σε ανυπόγραφο άρθρο αναφέρονται τα εξής¹⁸: «Έκδοση πραγματικά ιδιότυπη όσο και χρήσιμη. Σκοπός της η προσέγγιση και αμοιβαία γνωριμία των δύο εθνών σε διάφορους τομείς ήτης τέχνης, της λογοτεχνίας, της επιστήμης, και γενικά της πολιτιστικής δράσης των ανθρώπων τους. Από τα ως τώρα εκδομένα τεύχη εκτιμούμε το ενδιαφέρον και την πρόοδο της προσπάθειας αυτής. Γνωστά ονόματα της λογοτεχνίας μας θέτουν εκεί και αναπτύσσουν απόψεις και ζητήματα της Ελληνικής τέχνης και επιστήμης, παράλληλα δε γίνεται το ίδιο από άγγλους συγγραφείς και ειδικούς σε τρόπον ώστε να ενημερώνεται και να διδάσκεται ο αναγνώστης για τα ανάλογα επιτεύγματα του πνευματικού πολιτισμού της Μεγάλης Βρεταννικής Συμπολιτείας. Η επιτυχία του σκοπού αυτού οφείλεται –ας μας το συγχωρήσει η μετριοφροσύνη του να το σημειώσωμε– σ' ένα πολύτιμο της λογοτεχνίας μας βοηθό, τον Γ. Κ. Κατσίμπαλην, που του αξίζουν ειλικρινή συγχαρητήρια για τον ζήλο και το χαρακτήρα της δουλειάς του».

Η *ΑΕ* πράγματι, έχοντας ως διευθυντές της αρχικά τον Γ. Κ. Κατσίμπαλη και στη συνέχεια τον Γ. Π. Σαββίδη, ήταν το περιοδικό που συσπείρωσε ορισμένους από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της λεγόμενης γενιάς του '30 (όπως οι Σεφέρης, Ελύτης, Θεοτοκάς, Καραντώνης κ.ά.) μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και το κλείσιμο του ιστορικού περιοδικού *Νέα Γράμματα*, οι οποίοι τον καιρό εκείνο βρίσκονταν στην ώριμη περιόδό τους και θεωρούνταν καταξιωμένοι λογοτέχνες και κριτικοί στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό. Ήταν επιπλέον το περιοδικό που παρουσίασε, για πρώτη φορά ίσως, στο ελληνικό κοινό τόσο

¹⁵ «Πρόλογος», *ΑΕ* 1, 1(Μάρτιος 1945): 2.

¹⁶ (Κοκκινίδου 2002, 90-166)

¹⁷ (Χ. 1945, 345 κ.ε.)

¹⁸ *Γράμματα*, 1-2 (Ιαν.-Φεβρ. 1946): 62.

συγκροτημένα, τους άγγλους μοντερνιστές της αντίστοιχης γενιάς του '20 και του '30 (W. Auden, C. Day Lewis, W. Plomer, S. Spender κ.ά.) παράλληλα με την παρουσίαση γνωστότερων δημιουργών (όπως οι Ελισσαβετιανοί και ο T. S. Eliot). Αναλυτικότερα:

Στην περίοδο Κατσίμπαλη (1945–1952) το περιοδικό διαμορφώνει έναν επικοινωνιακό–προπαγανδιστικό χαρακτήρα με σαφή στόχο να γίνει σημείο επικοινωνίας του βρετανικού και του ελληνικού πνευματικού–καλλιτεχνικού δυναμικού της εποχής. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των κειμένων κριτικής, καθώς και τη μη δημοσίευση πρωτότυπων λογοτεχνικών κειμένων. Στη δεύτερη, συντομότερη και τελευταία περιόδό του το περιοδικό, με διευθυντή τον Γ. Π. Σαββίδη (1953–55), διατηρεί την παράλληλη παρουσίαση κειμένων και από τα δύο μέρη, ενώ ανοίγει σε κάθε είδους κείμενα, πρωτότυπα και αναδημοσιεύσεις, τονίζοντας έτσι τον λογοτεχνικό–φιλολογικό χαρακτήρα του. Η πορεία αυτή προδιαγράφεται εξαρχής με τις προγραμματικές δηλώσεις του Γ. Π. Σαββίδη στο πρώτο τεύχος που βγαίνει υπό την ευθύνη του το καλοκαίρι του 1953:

«Υστερα από έξι μήνες ανάπαυλα, η «Αγγλοελληνική Επιθεώρηση» με νέο ντύμα και μικρότερο σχήμα, ξαναβγαίνει να απαντήσει τους αναγνώστες της. Ελπίζει να εγκρίνουν οι φίλοι της την εξωτερική αυτή αλλαγή και να διαπιστώσουν πως μένουν αναλλοίωτα τα κριτήρια και το πνεύμα που από το 1945 τής δίνουν την ιδιομορφία της».

Τώρα την *ΑΕ* την ενδιαφέρει *«κάθε αξιόλογο έργο, πρωτότυπο ή μεταφρασμένο, ανέκδοτο ή λησμονημένο, ποιητικό ή πεζό, διασήμου είτε αγνώστου, φτάνει να έχει ζωή δική του και μαστοριά»*¹⁹.

Η συνύπαρξη κειμένων ελλήνων και αγγλόγλωσσων καλλιτεχνών και επιστημόνων, κειμένων που επιδιώκεται να βρίσκονται σε διαρκή διάλογο μεταξύ τους αποτελεί ως το τέλος χαρακτηριστικό γνώρισμα του περιοδικού, το οποίο έτσι γίνεται σημείο σύγκλισης και ουσιαστικού διαλόγου και των δύο πολιτισμικών περιοχών. Μάλιστα διακρίνονται φαινόμενα «συμμετρίας» στην επιλογή τόσο των λογοτεχνικών όσο και των κριτικών κειμένων, όπου από κοινού, συμπληρώνοντας ο ένας τον άλλον, Έλληνες και Βρετανοί μιλούν για κάποιον λογοτέχνη, για το θέατρο, τη μουσική, το χορό, την πολιτιστική κίνηση στην Αθήνα και το Λονδίνο ή και αλλού, κυρίως όμως στην Ελλάδα και τη Βρετανία, τους δύο γεωγραφικούς/ πολιτιστικούς πόλους γύρω από τους οποίους κινείται το περιοδικό.

Στην περίοδο Κατσίμπαλη συναντώνται μεγάλα ονόματα και των δύο γραμματειών όπως των Shakespeare, Ben Jonson, Keats, Παλαμά, Καβάφη, Σικελιανού, των μεγάλων άγγλων παλαιότερων και νεότερων πεζογράφων (αδελφές Brontë, K. Mansfield, D. H. Lawrence, V. Woolf, κτλ), του T. S. Eliot, του Σεφέρη και της γενιάς του '30, της οποίας τα μέλη την εποχή αυτή είναι «φτασμένοι» καλλιτέχνες στα ελληνικά πνευματικά πράγματα (όπως οι Καραντώνης, Άλκης Θρύλος, Άγγ. Τερζάκης, C. M. Bowra, S. Runciman). Στους τομείς του θεάτρου, του χορού, της μουσικής, των εικαστικών τεχνών κυριαρχούν ανάλογα ονόματα: Sir Lawrence Olivier, John Gielgwood, Margot Fonteyn, Καλομοίρης, Μητρόπουλος, Henry Moore, Θεόφιλος, Παναγιώτης Ζωγράφος, οι οποίοι με την ακτινοβολία τους αποτελούν ασφαλή επιλογή στη δύσκολη και ταραγμένη περίοδο κατά την οποία εκδίδεται η *ΑΕ*. Προβάλλεται δηλαδή αυτό που οι κυρίαρχες πολιτισμικές ομάδες της εποχής θεωρούν «άριστο».

Όσον αφορά την ποίηση, οι Έλληνες και οι Βρετανοί που εμφανίζονται είναι οι «εστεμμένοι» ποιητές της εποχής της *ΑΕ*: Διονύσιος Σολωμός, Κωστής Παλαμάς, Άγγελος Σικελιανός, από τη μεριά των Ελλήνων, και Byron, J. Keats, R. Kipling, από την μεριά των Βρετανών –τα κείμενα λογοτεχνίας σε σχέση με το σύνολο της ύλης του περιοδικού είναι σχετικά λίγα αφού η *ΑΕ* είναι κατά βάση ένα περιοδικό κριτικής. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, στο πλαίσιο του προβληματισμού της παρούσας εργασίας, είναι η αντιστοίχιση των παραπάνω δημιουργών και των κειμένων τους που μπορεί να ανιχνευθεί στις σελίδες της *ΑΕ*. Τα κείμενα των Ελλήνων και των Βρετανών δημιουργών δεν συστεγάζονται απλώς αλλά

¹⁹ Βλ. σημείωμα του Γ. Π. Σαββίδη στο πρώτο τεύχος της Β' περιόδου του περιοδικού –*ΑΕ* 6, 1(Καλοκ. 1953): 71.

παρατίθενται με τέτοιον τρόπο, ώστε να προτείνουν στον αναγνώστη αναλογίες και σχέσεις μεταξύ της ελληνικής και της βρετανικής ποίησης. Τέτοια παραδείγματα είναι τα ζεύγη: Διονύσιος Σολωμός – John Keats, Άγγελος Σικελιανός – Rudyard Kipling, Παλαμάς – Lord Byron. Όμως κριτήριο σχηματισμού τους φαίνεται να είναι περισσότερο κάποιες αντιστοιχίες στις προσωπικότητες ή στον χρόνο ακμής των ίδιων των δημιουργών, και λιγότερο τα ίδια τα κείμενα που δημοσιεύονται –τα οποία αποτελούν επίσης, το θέμα κριτικών άρθρων ή σημειωμάτων που τα συνοδεύουν. Για παράδειγμα ο Σολωμός και ο Keats προβάλλονται στα άρθρα που συνοδεύουν τα κείμενά τους ως μεγάλοι ποιητές που κατέληξαν να γίνουν «εθνικοί» στις χώρες τους²⁰. Ενδεικτικά, τα χαρακτηριστικά του ρομαντικού, επαναστατικού έργου που δεν έγινε άμεσα κατανοητό από την εποχή τους τονίζονται όσον αφορά τον Keats σε άρθρο του Γιώργου Θεοτοκά με τίτλο «Η μοίρα του John Keats»²¹ και είναι αυτά που περιγράφουν και την ποιητική προσωπικότητα του Σολωμού, που αναγνωρίστηκε κυρίως ύστερα από τον θάνατό του.

Από τους Σικελιανό και Kipling παρατίθενται τα ποιήματα «Ιερά Οδός» και «Αν» αντίστοιχα. Κι εδώ σημαντικότερο σημείο σύνδεσης είναι όχι το θέμα αλλά η προσωπικότητα των δύο δημιουργών και ιδιαίτερα η προφητική διάσταση του έργου τους, που σημειώνεται στα κριτικά κείμενα που συνοδεύουν τα ποιήματα. Έτσι, για τον Kipling στο άρθρο του Κ. Ουράνη, «Ράδγυαρντ Κίπλιν, Ο ποιητής της Βρεταννικής Αυτοκρατορίας», που προηγείται του ποιήματος αναφέρεται: «Ο Κίπλιν δεν ήταν ο βάρδος απλώς της Αυτοκρατορίας. Ήταν και ο Οδηγός –κατά ένα τρόπο συγγενή προς εκείνον που οι Προφήτες ήταν “Οδηγοί” του Ισραήλ»²². Για τον Σικελιανό, πάλι, σε ανυπόγραφο κριτικό σημείωμα που προτάσσεται του ποιήματος «Ιερά Οδός» αναφέρεται: «Ο Άγγελος Σικελιανός είναι ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ποιητές. [...] Η “Ιερά Οδός” σημειώνει σταθμό μέσα στη δική του ποιητική δημιουργία. Είναι ένα ξέσπασμα τραγικού πάθους, ανθρωπισμού και προφητικής αισιοδοξίας, με περιβάλλον το υποβλητικό τοπίο της Ιεράς Οδού, του δρόμου που οδηγούσε από την Αθήνα στο Ιερό της Ψυχής στην Ελευσίνα, και που τον ακολουθούσαν οι αρχαίες πομπές των Ελευσινίων»²³. Είναι γνωστό ότι στην ιδιότυπη και πολύ προσωπική φιλοσοφία του Σικελιανού, ο ποιητής κατέχει σταθερά το ρόλο του προφήτη–οδηγού της κοινωνίας.

Από τον Κωστή Παλαμά και τον Lord Byron, τα κείμενα που επιλέγονται²⁴ έχουν ως κοινό γνώρισμα ότι υμνούν την Αθήνα και τη φύση της και είναι: το «Αττικό Πρωί» (από τη *Φλογέρα του Βασιλιά*) του Κωστή Παλαμά, ένα απόσπασμα από τον *Γκιαούρ* και η «Κόρη των Αθηνών» του Byron, όπου η Αθήνα γίνεται σκηνικό του γνωστού έρωτα του ποιητή. Βέβαια εμφανίζονται σε διαφορετικά τεύχη απομακρυσμένα χρονικά μεταξύ τους (στο τρίτο και στο δέκατο αντίστοιχα του 1945) και άρα ενδεχομένως να μην υπάρχει διάθεση σύγκρισης μεταξύ των δύο δημιουργών όπως στις αμέσως προηγούμενες περιπτώσεις. Το ποίημα του Παλαμά συνοδεύεται από το άρθρο του Κώστα Ουράνη «Το Αττικό Τοπίο»²⁵ και τα ποιήματα του Byron από το κείμενο ομιλίας του Harold Nicolson, την οποία εκφώνησε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών²⁶. Ίσως η ομιλία αυτή να ήταν και ο καθοριστικός λόγος της δημοσίευσής του κειμένου του Byron στην *ΑΕ*. Παρόλ' αυτά, τα κείμενα του Παλαμά και του Byron διαλέγουν κοινούς τόπους για να εκφραστούν σχετικά με το τοπίο της Αττικής²⁷.

²⁰ (Κοκκινίδου 2002, 179-83)

²¹ *ΑΕ* 1, 1(Μάρτιος 1945): 8–11.

²² *ΑΕ* 1, 2(Απρίλ.1945): 11.

²³ *ΑΕ* 1, 2(Απρ.1945): 21.

²⁴ *ΑΕ* 1, 3(Μάιος 1945):9 και *ΑΕ* 1, 10(Δεκέμβρ. 1945):5-6 αντίστοιχα.

²⁵ *ΑΕ* 1, 3(Μάιος 1945): 17 κ.έ.

²⁶ «Ο “Τσάιλντ Χάρολντ” του Μπάυρον», *ΑΕ* 1, 10(Δεκ. 1945): 1 κ.ε.

²⁷ Έτσι αναφέρεται: «Πρωί, και λιοπερίχυτη και λιόκαλ' είναι η μέρα, /κ' η Αθήνα ζαφειρόπετρα στις γης το δαχτυλίδι» (Κ. Παλαμάς «Αττικό Πρωί» [από τη *Φλογέρα του Βασιλιά*], *ΑΕ* 1, 3 (Μάιος 1945): 9), και «Ω Χώρα ωραία, που κάθε σου λες εποχή, ζαφείρια, /χαμογελάει στα νησιά τα βλογημένα αυτά, /που όποιος ψηλά απ' του Σούνιου τους βράχους τα κοιτά /του φαίνεται ως κ' η μοναξιά πως παίρνει μάγια μύρια, / και με αναγάλλιασμα η καρδιά τα γλυκοχαιρετά.» (Byron: *Γκιαούρ*), *ΑΕ* 1, 10(Δεκ. 1945): 5–6. Βλ. και (Κοκκινίδου 2002, 183).

Παρουσίαση νεότερων και πιο πρωτοπόρων δημιουργών (όπως των Νίκου Εγγονόπουλου, Μάνου Χατζιδάκη, Δ. Ι. Αντωνίου²⁸, Sidney Keyes²⁹, Τάκη Σινόπουλου³⁰ κ.ά.) υπάρχει στην περίοδο του Γ. Π. Σαββίδη, χωρίς όμως τη διάθεση εύρεσης αναλογιών της περιόδου Κατσιμπαλη.

Ανιχνεύοντας την παρουσία και τις σχέσεις των κειμένων των δύο παραδόσεων στην πεζογραφία, διαπιστώνεται ότι στην περίοδο Κατσιμπαλη κυριαρχούν οι αγγλόγλωσσοι μοντερνιστές πεζογράφοι των αρχών του 20ου αι. και του Μεσοπολέμου, από τους οποίους οι νεότεροι συνεχίζουν τη δράση τους και μετά τον Πόλεμο. Από τους Έλληνες παρουσιάζονται κείμενα μόνο του Παπαδιαμάντη και του Ψυχάρη. Οι D. H. Lawrence, K. Mansfield, V. Woolf, A. Huxley ήταν γνωστά ονόματα της πεζογραφίας και την εποχή κατά την οποία δημοσιεύονταν τα διηγήματά τους στην *ΑΕ*. Σε αυτά εμφανίζονται εκπρόσωποι διαφορετικών κοινωνικών τάξεων: φτωχοί ανθρακωρύχοι, μικροαστοί, μεγαλοαστοί με πλούτο και πολιτική δύναμη, διάσημοι βρετανοί περιηγητές σε εξωτικές χώρες, γαιοκτήμονες της Βρετανίας και των αποικιών όπως η Ν. Αφρική. Έτσι η βρετανική αυτή «ηθογραφία» λειτουργεί ως ξεναγός του Έλληνα αναγνώστη όχι μόνο σε μερικά από τα μεγαλύτερα ονόματα της αγγλικής πεζογραφίας αλλά και στη βρετανική κοινωνία και τις τάξεις της. Αντίθετα, οι Παπαδιαμάντης και Ψυχάρης αντιπροσωπεύουν την ελληνική ηθογραφία του τέλους του 19ου αι., και ανήκουν στις «κλασικές» προτιμήσεις της *ΑΕ*. Το τοπίο αλλάζει στην περίοδο Σαββίδη ανοίγοντας προς διαφορετικές περιόδους, πιο άγνωστες στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό με ισοβαρή εδώ παρουσίαση βρετανών και ελλήνων πεζογράφων. Όσον αφορά τους Έλληνες, εμφανίζονται δύο κείμενα της υστερομεσαιωνικής ελληνικής πεζογραφίας που για πρώτη φορά προβάλλεται μέσα από τις σελίδες της *ΑΕ*, καθώς και ένα κείμενο του Άγγελου Σ. Βλάχου, ενώ από τη μεριά των Βρετανών υπάρχει ο παλαιότερος W. Blake, και οι νεότεροι Chr. Isherwood και Καίη Τσιτσέλη (η οποία, αν και ελληνίδα, έζησε στη Βρετανία και έγραψε δημιουργικά στην αγγλική γλώσσα).

Η *ΑΕ*, όμως είναι κατά βάση ένα περιοδικό κριτικής. Τα κριτικά κείμενα για την ελληνική λογοτεχνία εναλλάσσονται με εκείνα που αφορούν την αγγλική /αγγλόγλωσση λογοτεχνία, προβάλλοντας τις σημαντικότερες περιόδους και των δύο λογοτεχνιών (παλαιότερες και νεότερες) από τη μια και τις ιδιαίτερες προτιμήσεις του περιοδικού από την άλλη (δηλαδή τη γενιά του '30 και τους άγγλους μοντερνιστές), ενώ υπάρχει επίσης πληθώρα κριτικών άρθρων που σχολιάζουν την εκδοτική επικαιρότητα της εποχής. Μια ιδιαιτερότητα της *ΑΕ* της πρώτης περιόδου είναι οι συναγωγές άρθρων, οι οποίες προκύπτουν από την ομόλογη αγαπημένη ασχολία του Γ. Κ. Κατσιμπαλη που ήταν βιβλιογράφος αλλά και «διαφημιστής» της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό. Είναι γνωστό άλλωστε ότι κάποια από τα άρθρα σε ξένα έντυπα τα προκαλούσε ο ίδιος, ενώ παρακολουθούσε τα δημοσιεύματα στον ξένο τύπο που αφορούσαν την Ελλάδα και τη λογοτεχνία της –τόσο ο ίδιος όσο και οι φίλοι του στο εξωτερικό για λογαριασμό του³¹. Οι συναγωγές αυτές αφορούν κυρίως Έλληνες λογοτέχνες που ξεπέρασαν τα ελληνικά σύνορα και έγιναν γνωστοί και στον ευρωπαϊκό χώρο (όπως οι Καβάφης, Καζαντζάκης, Σεφέρης, Βενέζης, Θεοτοκάς) ενισχύοντας το διαπολιτισμικό προφίλ της *ΑΕ*.

Ιδιαίτερα σημειώνεται μια ομάδα κριτικών κειμένων που συμβάλλουν άμεσα στον διαπολιτισμικό διάλογο που ενδιαφέρει την παρούσα εργασία, έχοντας ως θέμα τις επαφές της αγγλόγλωσσης, κυρίως της βρετανικής, και της ελληνικής λογοτεχνίας και είναι γραμμένα τόσο από Έλληνες όσο και από Βρετανούς (αναλυτικά στους πίνακες 1, 2 και 3 στο τέλος της εργασίας). Από τα ενδιαφέροντα κείμενα της ομάδας αυτής, είναι το άρθρο του Κ. Θ. Δημαρά, «Επαφές της νεώτερης ελληνικής λογοτεχνίας με την αγγλική (1780–1821)», το

²⁸ Από τους ολιγογράφους ποιητές της γενιάς του '30.

²⁹ Άγγλος ποιητής που σκοτώθηκε νεαρός κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το 1943, με έργο όπου αναγνωρίζεται συγγένεια με τον T. S. Eliot.

³⁰ Είναι ο μόνος εκπρόσωπος των ελλήνων μεταπολεμικών ποιητών που εμφανίζεται.

³¹ (Κοκκινίδου 2002, 75-77)

οποίο δημοσιεύεται σε συνέχειες στα τεύχη του Μαΐου και Ιουνίου του 1947 και αποτελεί φανερή προσπάθεια ένταξης του αγγλικού πνεύματος στους παράγοντες διαμόρφωσης του νεοελληνικού πνεύματος. Αξιοσημείωτη είναι και η αναδημοσίευση από *Ta Néa* (3.12.1951) του κείμενου του Ανδρέα Καμπά, «Η ελληνική λογοτεχνία στην Αγγλία»³², για τις πληροφορίες που διασώζει σχετικά με την υποδοχή της ποίησης του Σεφέρη στη Βρετανία. Εδώ τονίζεται η δημοτικότητα του Σεφέρη μέσω της περιγραφής μιας εκδήλωσης του Ινστιτούτου Σύγχρονης Τέχνης του Λονδίνου (στις 20.11.1951) όπου διαβάστηκε ποίηση των Σεφέρη και Louis McNeice από τους ίδιους τους ποιητές: «*Το πιο αξιοπαρατήρητο ίσως γεγονός της βραδιάς ήτανε ότι το κοινό όχι μόνο δεν βαρέθηκε όταν ο Σεφέρης διάβαζε Ελληνικά, μα αντίθετα έδειξε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για τον ρυθμό της άγνωστης γι' αυτό Ελληνικής γλώσσας, ρυθμό που τους εκέντρισε και τους εμάγευσε όπως έλεγαν πολλοί μετά το τέλος των αναγνώσεων. Η όλη συγκέντρωση παρά το πλήθος της, είχεν έναν φιλικώτατο και ειλικρινή χαρακτήρα, τα δε σχόλια για τον Σεφέρη υπήρξαν ενθουσιαστικώτατα. Ας σημειωθεί ότι τέτοια τιμή σε Έλληνα ποιητή είναι η πρώτη φορά που γίνεται εδώ στο Λονδίνο*»³³.

Γενικότερα, θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι η οπτική της ιστορίας της νεοελληνικής γραμματείας αλλά και της βρετανικής με την οποία τελικά η *ΑΕ* αντιλαμβάνεται και παρουσιάζει το υλικό της ταυτίζεται, όπως ίσως είναι αναμενόμενο λόγω των διευθυντών και των συνεργατών της, με τον τρόπο με τον οποίο ο πυρήνας της γενιάς του '30 αντιλαμβανόταν το ελληνικό –αλλά και το ξένο– λογοτεχνικό παρόν και παρελθόν. Οι προσανατολισμοί της *ΑΕ*, αλλά και οι προτιμήσεις του πρώτου διευθυντή της είναι φανεροί: από τους «μεγάλους» λογοτέχνες του παρελθόντος διασώζονται οι Σολωμός, Παλαμάς και Ψυχάρης (λόγω κυρίως του δημοτικισμού), ακολουθούν οι μεγάλοι των αρχών του αιώνα: Καβάφης, Σικελιανός, Καζαντζάκης, ενώ οι υπόλοιποι ανήκουν όλοι στη γενιά του '30 (ενδεικτικά: για τους Σολωμό και Παλαμά εμφανίζονται τεύχη αφιερώματα στην πρώτη περίοδο του περιοδικού ενώ μικρότερα αφιερώματα εμφανίζονται για τους Σεφέρη, Ψυχάρη, Καβάφη, Βενέζη, Θεοτοκά, Καζαντζάκη). Ανάλογα από τους Βρετανούς παρουσιάζονται οι αντίστοιχοι της γενιάς του '30 που δεν είναι άλλοι από τους βρετανούς μοντερνιστές. Έτσι, ο Γ. Κ. Κατσίμπαλης, φαίνεται να παρουσιάζει τη λογοτεχνική ιστορία όπως τη θέλει εκείνος, όχι μόνον στους Έλληνες αλλά και στο ξένο λόγιο κοινό (ειδικά στο τελευταίο όχι μόνον μέσω του περιοδικού). Η γενιά του '30 είχε άλλωστε δηλωμένες σχέσεις με την αγγλική λογοτεχνία. Ο Γ.Π. Σαββίδης, όταν γίνεται ο δεύτερος διευθυντής του περιοδικού, θα προσπαθήσει να διευρύνει αυτόν τον «κανόνα» με ανοίγματα προς την Πρώτη Μεταπολεμική γενιά, αλλά δεν θα έχει χρόνο να συνεχίσει την προσπάθεια αυτή, αφού το Βρετανικό Συμβούλιο αναστέλλει την έκδοση δύο χρόνια μετά.

Κλείνοντας θα πρέπει να επισημανθεί η έλλειψη γραπτών πληροφοριών για την κυκλοφορία ή το τιράζ της *ΑΕ* από το Βρετανικό Συμβούλιο ή τον εκδοτικό οίκο «Ίκαρος» που την εξέδιδε κατά το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής της. Το γεγονός αυτό καθιστά σχεδόν αδύνατο τον υπολογισμό του αριθμού των αναγνωστών της και άρα δυσχεραίνει την εκτίμηση της επιρροής της στο κοινό της εποχής. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η *ΑΕ* αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση συνειδητού, ουσιαστικού και αξιολογικού διαπολιτισμικού διαλόγου μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας στον τομέα του πνεύματος και της τέχνης, ενός διαλόγου που διακόπηκε λόγω της δύσκολης πολιτικής κατάστασης της εποχής³⁴.

³² (Καμπάς 1952, 373)

³³ Ο.π.

³⁴ Βλ. (Σαββίδης 1966, 9–10): «...το κακοφόρμισμα του Κυπριακού και οι οργανωμένες βιαιοπραγίες εναντίον των Ελλήνων της Πόλης, μου υπαγόρευσαν, όχι να παραιτηθώ επιδεικτικά, αλλά να πείσω το Βρετανικό Συμβούλιο να αναστείλει την έκδοση του περιοδικού, το οποίο έτσι ξεψύχησε πάνω στη δεύτερη ακμή του».

Πίνακας 1

Αγγλοελληνική Επιθεώρηση: Κείμενα συγκριτικής μελέτης κειμένων της αγγλόγλωσσης και της ελληνικής λογοτεχνίας (με τη σειρά που εμφανίζονται)

1. Τάσος Αθανασιάδης: «Το μήνυμα της αγγλικής πεζογραφίας στην Ελλάδα» *AE* 1, 10 (Δεκ. 1945): 9–10.
2. Κ. Θ. Δημαράς, «Επαφές της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας με την αγγλική (1780–1821)», *AE* 3, 1(Μάιος 1947): 18–22.
3. Γιώργος Σεφέρης: «Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ παράλληλοι, Ομιλία που έγινε στις 17 Δεκ. 1946 στο Βρετανικό Ινστιτούτο Αθηνών», *AE* 3, 2(Ιούν. 1947): 33–43.
4. Κ. Θ. Δημαράς: «Επαφές της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας με την αγγλική (1780–1821) Β΄, Γ΄», *AE* 3, 2(Ιουν. 1947): 52–55.
5. Νίκος Α. Βέης: «Ο Ph. Dormer Stanhope, Λόρδος του Chesterfield κι ο Κ. Ασώπιος κι' ο Ζακυθινός Γ. Βεντότης», *AE* 3, 3(Ιούλ. 1947): 82–84.
6. Νίκος Α. Βέης: «Ο Ph. Dormer Stanhope, Λόρδος του Chesterfield κι ο Κ. Ασώπιος κι' ο Ζακυθινός Γ. Βεντότης», *AE* 3, 4(Αύγ. 1947): 116–118.
7. John Manrogordato: «Σολωμός και Wordsworth, Υποδείξεις για μια έρευνα», *AE* 3, 9(Μαρτ.-Απρ. 1948): 281–284.
8. Νάνος Βαλαωρίτης: «Ο Lawrence Durrell και ο μύθος του ελληνικού χώρου», *AE* 4, 5(Ιούλ.-Αύγ. 1949): 183–185.
9. Ανυπόγραφο [αναδημοσίευση από το Times Litterary Supplement]: «Ελληνες και Φιλέλληνες», *AE* 4, 5(Ιούλ.-Αύγ. 1949): 188–191.
10. Phillip Sherrard: «Η ποίηση του T. S. Elliot και του Γ. Σεφέρη, Μια αντίθεση, (Ομιλία στο Βρετανικό Ινστιτούτο Αθηνών στις 27 Νοεμβρίου 1951)», *AE* 5, 8(Νοεμβρ.-Δεκ. 1959): 306–311.
11. Γ. Δ. Κλιγγόπουλος: «Ο W.B. Yeats και το Βυζάντιο», *AE* 6, 1(Καλοκ. 1953): 65–70.
12. W. Bedell Stanford: «Ο “Ulysses” του Joyce και η “Οδύσσεια” του Καζαντζάκη, ή ο Οδυσσεύς ακέριος και πάλι», μτφρ. Γ.Π.Σ., *AE* 7, 6(Φθιν. 1954): 117–127.
13. Γ. Δ. Κλιγγόπουλος: «Ο Thomas de Quincey και η βυζαντινή ιστορία του Finlay», *AE* 7, 7(Χειμ. 1954-55): 251–255.

Πίνακας 2

Κείμενα Ελλήνων συνεργατών για την αγγλόγλωσση λογοτεχνία

1. Γιώργος Θεοτοκάς: «Η μοίρα του John Keats», *AE* 1, 1(Μαρτ.1945): 8–11.
2. Κώστας Ουράνης: «Ραδγναρδ Κίπλιν, Ο ποιητής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας», *AE* 1, 2 (Απρ. 1945): 10–12.
3. Άγγελος Σικελιανός: «Γιάννης Κητς», *AE* 2, 11(Ιαν. 1947): 345–350.
4. Γιώργος Σεφέρης: «Γράμμα σ' έναν άγγλο για τον Έλιοτ», *AE* 4, 1(Ιαν.-Φεβρ.1949): 1–4.
5. Αιμ. Χουρμούζιος: «Τζωρτζ Μπέρναρ Σω, (Ενα σκιαγράφημα), (Ομιλία στο Βρετανικό Ινστιτούτο Αθηνών στις 27 Νοεμ.1950)», *AE* 5, 3(Ιαν.-Φεβρ. 1951): 81–88.
6. Απόστολος Σαχίνης: «Το αγγλικό μυθιστόρημα», *AE* 5, 4(Μαρτ.-Απρ. 1951): 157–158.

7. Ανδρέας Καμπάς: «Η ελληνική λογοτεχνία στην Αγγλία», *AE* 5, 9(Ιαν.-Φεβρ 1952): 373.
8. Ζίνα Ιωαννίδη: «William Somerset Maugham», (*AE* 6, 1(Καλοκ. 1953): 78–80.
9. Νάνος Βαλαωρίτης: «Dylan Thomas», *AE* 6, 3(Χειμ. 1953-54): 287–288.
10. Καβάφης: «Ο Σακεσπέρους περί της ζωής. Ελληνικά ίχνη εν τω Σακεσπέρω», *AE* 7, 6(Φθιν. 1954): 150–156.

Πίνακας 3

Κείμενα Βρετανών συνεργατών για την ελληνική λογοτεχνία

1. Rex Warner: «Η μελέτη των κλασικών, Λόγος εναρκτήριος στα εγκαίνια του Βρετανικού Ινστιτούτου Αθηνών», *AE* 2, 3(Μάιος 1946): 72–75.
2. Rex Warner: «Εισαγωγή στο έργο του Σεφέρη», *AE* 3, 7(Νοεμβρ.-Δεκ. 1947): 200–202.
3. Romilly Jenkins: «Η πρώτη αγγλική μετάφραση του “Υμνου εις την Ελευθερίαν”», *AE* 3, 9(Μαρτ.-Απρ. 1948): 280–281.
4. Romilly Jenkins: «Παλαμάς, Εναρκτήριος λόγος στο King’s College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου στις 30 Ιανουαρίου 1947», *AE* 4, 2(Μάρτ. 1949): 33–42.
5. Συναγωγή άρθρων «Ένας Έλληνας ποιητής όπως τον είδε η αγγλική κριτική» *AE* 4, 4(Μάιος-Ιούν. 1949): 121–131³⁵.
6. C. M. Bowra: «Ο Κωνσταντίνος Καβάφης και το ελληνικό παρελθόν», *AE* 4, 7(Νοεμβρ.-Δεκ. 1949): 225–237.
7. Robert Liddell: «Η ποίηση του Άγγελου Σικελιανού», *AE* 4, 11(Μάιος-Ιούν. 1959): 423–426.
8. Phillip Sherard: «Η μορφή της Αρετούσας», *AE* 4, 12(Ιούλ.-Αύγ. 1950): 484–485.
9. Συναγωγή άρθρων «Πώς είδε την “Αιολική Γη” η Ευρωπαϊκή κριτική, 1.Αγγλία», *AE* 5, 6(Ιούλ.-Αύγ. 1951): 209–212.
10. Rex Warner: «Κ. Π. Καβάφης», *AE* 5, 6(Ιούλ.-Αύγ. 1951): 226–228.
11. Συναγωγή Άρθρων «Η αγγλική κριτική για τον Καβάφη», *AE* 5, 10(Μαρτ.-Απρ. 1952): 383–391.
12. Συναγωγή Άρθρων «Η αγγλική κριτική για την “Αργώ” του Γ. Θεοτοκά», *AE* 5, 11(Μάιος-Ιούν. 1952): 417–421.
13. E. M. Forster: «Γεώργιος Γεμιστός “Πλήθων”», *AE* 6, 1(Καλοκ. 1953): 40–47.
14. R. M. Dawkins: «Το Κυπριακό Χρονικό του Λεόντιου Μαχαιρά», *AE* 6, 2(Φθιν. 1953): 153–169.
15. William Plommer: «Μνήμη Δημητρίου Καπετανάκη, (Wenstminster Hospital, London, 9 Μαρτίου 1944)», *AE* 6, 4(Ανοιξη 1954): 394–396.

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδης, Σπύρος: *Αναδρομές και μαρτυρίες 1941-1981, από την Κατοχή στην Αλλαγή*. Αθήνα: Παπαζήσης 2002.
 Βακαλόπουλος, Απόστολος Ε.: *Νέα Ελληνική Ιστορία (1204-1975)*, Θεσσαλονίκη 1979.

³⁵ Αναδημοσίευση άρθρων του αγγλικού τύπου για τον Γ. Σεφέρη.

- Βελουδής, Γιώργος: «Συγκριτική Γραμματολογία. Εισαγωγή». *Σύγκριση* 1 (Απρίλιος 1989): 11-14, http://gcla.phil.uoa.gr/newfiles/syngrisi1/1.veloudis_1.pdf (ημερομ. πρόσβασης 26/9/2012).
- Bulletin analytique de bibliographie hellénique*, publié par l'Institut Français d'Athènes, τ. VI (1945)- τ. XVI (1955). Αθήνα: Institut Français d'Athènes.
- Council of Europe, Committee of Ministers: *White Paper on Intercultural Dialogue "Living together as equals in dignity"*. Strasbourg 2008, http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/White%20Paper_final_revised_EN.pdf (ημερομ. πρόσβασης 25/9/2012).
- Θερμός, Ηλίας: «Ο Εμφύλιος και το διεθνές σύστημα». Στο: Κ. Κουτσούκης –Ι. Σακκάς (επιμ.), *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*. Αθήνα: Φιλίστωρ 2000: 257-264.
- Καμπάς, Ανδρέας: «Η ελληνική λογοτεχνία στην Αγγλία». *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* 5, 9 (Ιαν.-Φεβρ. 1952): 373
- Καψωμένος, Ερατοσθένης: «Η Ελληνική Λογοτεχνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945–1967)». Στο: *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945–1967)*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 1994.
- Κοκκινίδου, Μαρίνα: *Το περιοδικό Αγγλοελληνική Επιθεώρηση (1945-1955): περίοδοι, στόχοι και συμβολή του στη μεταπολεμική πολιτισμική ζωή*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη 2002: Τμήμα Φιλολογίας Α.Π.Θ.
- Κόντης, Βασίλειος: «Η περίοδος του εμφυλίου πολέμου». Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών 2000: 120-158.
- Κρεμμυδάς, Βασίλης: *Νεότερη Ιστορία Ελληνική και Ευρωπαϊκή*, Εγχειρίδια Ιστορίας 4. Αθήνα: Γνώση 1990.
- Μαργαρίτης, Γιώργος: «Ο Εμφύλιος: Οικονομία και Πολιτική». Στο: Κ. Κουτσούκης - Ι. Σακκάς (επιμ.), *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*. Αθήνα: Φιλίστωρ 2000: 81-91.
- Μέντη, Δώρα: *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*. Αθήνα: Κέδρος 1995.
- Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ.: «Υφεση», *Γράμματα*, 8 (Αυγ. 1945): 117.
- Σαββίδης, Γ. Π.: [ανυπόγραφο κείμενο], *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* 6, 1 (Καλοκαίρι 1953): 71.
- Σαββίδης, Γ. Π.: *Σπουδές, δράση και εργασίες, Υπόμνημα προς την Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για υποψηφιότητα στην έκτακτη αυτοτελή έδρα της νεώτερης ελληνικής φιλολογίας*. Αθήνα 1966.
- Σφήκας, Θανάσης: *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα: Ο Ιμπεριαλισμός της «Μη-επέμβασης»*. Αθήνα: Φιλίστωρ 1997.
- Τζιόβας, Δημήτρης: «Συγκριτισμός και διαπολιτισμικότητα», εφ. *Το Βήμα* (31/10/1999), <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=115814> (ημερομ. πρόσβασης 20/9/2012).
- Χ.: «Πνευματικοί δεσμοί». *Νέα Εστία* 37, 430 (15/5/1945): 345.